

Möjligheten att inhämta skriftliga berättelser från målsägande och vittnen

Bakgrund

Vid en inspektion av Polismyndigheten i Stockholms län, City polismästardistrikt, närpolisområde Centralstationen, den 29 och 30 september 1999 granskades bl.a. tre ärenden avseende försök till tillgrepp av fortskaffningsmedel och misshandel. I dessa ärenden uppmärksammades att skriftliga berättelser från vittnen och målsägande hade inhämtats.

ChefsJO Eklundh beslutade att handläggningen skulle tas upp till prövning i ett särskilt ärende.

Utredning

Polismyndigheten anmodades att inkomma med upplysningar och yttrande över anledningen till att skriftliga berättelser hade inhämtats i de aktuella ärendena.

Polismyndigheten (länspolismästaren AA) kom in med ett remissvar enligt bl.a. följande.

Den berörde utredningsmannen i de tre aktuella brottsutredningarna, som gällde misstanke om tillgrepp av fortskaffningsmedel respektive misshandel i två fall, har uppgett följande.

”Att i en del fall skicka ut en skriftlig berättelse är ett förenklat och snabbt sätt att inhämta information. Syftet har varit att samla information, en bas för fortsatt utredning. Syftet har varit att senare upprätta regelrätta förhör som ska ingå i den färdiga brottsutredningen som redovisas till åklagare. Med den skriftliga berättelsen har skickats frågor som skulle besvarats samt i en del fall även underrättelse till målsägare om möjligheterna till stöd och hjälp.”

Rättslig reglering

I förundersökningskungörelsen (1947:948, FUK) finns en bestämmelse som föreskriver att skriftlig berättelse får inhämtas i stället för att förhör hålls (8 §). Den nu gällande bestämmelsen tillkom efter förslag från den s.k. Trafikmålskommittén (SOU 1967:59, s. 131–141 och 284, SFS 1969:589). Trafikmålskommittén anför bl.a. följande som är av intresse (s. 139 ff.).

”De positiva erfarenheterna av skriftliga berättelser i trafikmål har gjort att kommittén velat ta upp frågan om inte systemet i större utsträckning än vad som nu är fallet skulle kunna användas även utanför trafikmålen.

Även om svårigheterna att överföra denna förhørsform från trafikmål till andra brottmål ej skall underskattas, kan således systemet säkerligen i viss omfattning även brukas utanför trafikområdet. I de fall där polismän är direkt inblandade t.ex. i fråga om våldsam motstånd och våld mot tjänsteman, bör som regel polismannen vid avrapporteringar skriftligen berätta om händelsen på ett sådant sätt, att berättelsen sedan direkt kan mångfaldigas och biläggas förundersökningsprotokollet. Vid butiksnatterier hörs som regel en butikskontrollant som vittne. Kontrollanten själv skriver efter varje ingripande en skriftlig berättelse angående händelseförloppet. Berättelsen sänds därefter till polismyndigheten. Enligt vad kommittén inhämtat är denna rapport i regel så utförlig att den väl skulle kunna användas vid förundersökningen. — — —

Liksom under försöksverksamheten bör dock den här ifrågavarande förhørsformen i allmänhet endast komma i fråga beträffande målsägande och vittnen. Vid utredningar av ordningsföreseelser, t.ex. vissa överträdelse av reglerna i allmänna ordningsstadgan, torde dock den misstänktes uppfattning med fördel kunna inhämtas genom skriftlig berättelse. I grövre brottmål torde man i allmänhet ej annat än undantagsvis kunna tillämpa detta förfaringsätt. Som exempel på en sådan undantagssituation kan anges när svar önskas på en viss bestämd sak. Ofta är annars frågeställningarna i dessa mål alltför invecklade.

Kommittén är som sagt positiv till en ökad användning av skriftliga berättelser i utredningsarbetet. Ej obetydliga tidsvinster torde kunna erhållas.

Kommittén anser inte att det i RB finns någon bestämmelse som hindrar en sådan utveckling. — — — Den utvidgning av systemet med skriftliga berättelser som kommittén anser motiverat med hänsyn bl.a. till de positiva erfarenheterna under försöksverksamheten, bör föranleda en ändring i förundersökningskungörelsen. En utvidgning förutsätter således ändring i de föreskrifter, som nu reglerar frågan om när skriftlig berättelse får införas i stället för att vanligt förhör hålls. Skriftlig berättelse bör enligt kommitténs mening få införas i alla de fall, där så anses lämpligt. Det är angeläget att polisen ges möjlighet att använda förfarandet i alla de fall, där den bedömer möjligheten att få ett godtagbart resultat som gynnsamma. Detta innebär självfallet att liksom för närvarande även komplettering av förhör kan ske genom skriftlig berättelse.”

Rikspolisstyrelsen (RPS) har i allmänna råd för trafikmålsutredningar (FAP 411-1) berört frågan om inhämtande av skriftlig berättelse. Under avsnitt 3.3 Förhör anför bl.a. följande. ”Kan förhör med vittne/målsägande inte hållas på olycksplatsen bör möjligheten att begära skriftlig berättelse alltid beaktas. Blanketten ”Skriftlig berättelse” jämte svarskuvert överlämnas då till vederbörande sedan polismannen gjort erforderliga anteckningar i fältet 'Tid och plats för händelsen'. Bedöms skriftlig berättelse inte ge tillfredsställande resultat hålls i stället förhör, om möjligt per telefon.” Rikspolisstyrelsen (RPS) har vidare tagit fram en blankett benämnd ”Begäran om skriftlig berättelse”.

Bedömning

Som framgår av utredningsmannens redogörelse har skriftlig berättelse använts i syfte att snabbt och förenklat kunna samla information för den fortsatta utredningen. Avsikten har varit att senare hålla regelrätta förhör som skall ingå i den färdiga utredningen som redovisas till åklagaren. Sannolikt har också det allmänna arbetsläget vid närpolisstationen funnits med vid de överväganden som gjorts i denna fråga.

Avsikten med inhämtandet av de skriftliga berättelserna har således enligt utredningsmannen inte varit att dessa skulle ersätta ett förhör, utan de var bara ett sätt att inledningsvis skaffa sig information om de aktuella händelserna. I utredningarna har dock, som framgår av akterna, inte några kompletterande förhör hållits med de personer som skriftlig berättelse inhämtats från. 8 § FUK är således direkt tillämplig i de aktuella fallen.

Myndigheten konstaterar att bestämmelsen om inhämtande av skriftlig berättelse inte innehåller föreskrifter om och när denna kan tillämpas. Det föreskrivs endast att

skriftlig berättelse får infordras i stället för att förhör hålls. Någon formell begränsning har således inte förelegat att använda metoden i de aktuella fallen. Det är i stället en lämplighetsfråga i vilken utsträckning metoden bör användas. Som Trafikmålskommittén anför bör skriftlig berättelse få infordras i alla de fall – även andra än trafikbrottsutredningar – där så anses lämpligt. Det anförs vidare att det är angeläget polisen ges möjlighet att använda förfarandet i alla de fall där den bedömer möjligheten att få ett godtagbart resultat som gynnsamma. Kommittén konstaterar också att inte obetydliga tidsvinster torde kunna erhållas genom denna metod (se ovan samt a. SOU s. 140 f.).

En lämplighetsbedömning måste, som myndigheten ser det, givetvis göras utifrån omständigheterna i det enskilda fallet, där såväl den aktuella händelsen som den aktuella personen (vittnet/målsägande) finns med i övervägandena. Brotts och utredningens svårighetsgrad samt personens roll i utredningen är sådant som måste finnas med vid bedömningen.

Mot bakgrund av att denna bedömning endast kan göras i den aktuella, konkreta situationen, anser myndigheten att det inte kan sägas att utredningsmannen förfarit olämpligt då den inhämtat skriftlig berättelse i de aktuella fallen. Som vidare framkommit var avsikten inte att den skriftliga berättelsen skulle ersätta förhören, utan att den var tänkt att fungera som ett komplement. Myndigheten vill i sammanhanget framföra att myndigheten är av den bestämda uppfattningen att det inte går att generellt uttala att denna metod är olämplig vid exempelvis misshandel eller tillgreppsbrott (jfr Trafikmålskommitténs uttalande s. 140 f.). Samtidigt skall dock klargöras att myndigheten anser att förhör givetvis bör vara den absoluta normalmetoden för att inhämta information från den berörda personen i utredningen. Metoden skriftlig berättelse bör dock kunna användas under de förutsättningar som Trafikmålskommittén anfört, inte minst som ett komplement till förhör.

Avslutningsvis konstaterar myndigheten att det i två av fallen saknas formellt beslut om inledande av förundersökning, vilket det rätteligen skulle ha fattats beslut om enligt 23 kap. 3 § första stycket RB.

I ett beslut den 6 april 2000 anförde chefsJO Eklundh bl.a. följande.

Bedömning

Under en förundersökning får förhör hållas med var och en som antas kunna lämna upplysningar av betydelse för utredningen (23 kap. 6 § rättegångsbalken). Av 8 § förundersökningskungörelsen (1947:948) (FUK) framgår att man i stället för att hålla förhör får infordra en skriftlig berättelse.

Bestämmelsen i 8 § FUK fick sin nuvarande lydelse efter ett förslag från Trafikmålskommittén i dess andra delbetänkande (SOU 1967:59) Förundersökning. I detta behandlades bl.a. frågan om inhämtande av skriftliga berättelser under en förundersökning. Kommitténs uttalanden avsåg i första hand handläggningen av trafikmål. Den väckte emellertid frågan om inte systemet skulle kunna användas också i andra utredningar. Jag kan i detta hänseende hänvisa till de uttalanden av kommittén som återges i polismyndighetens remissvar.

Bestämmelsen i 8 § FUK anger inte närmare i vilka fall skriftlig berättelse får infordras. Som polismyndigheten har framhållit är det således en lämplighetsfråga i vilken utsträckning metoden kan användas.

Jag har i ett tidigare ärende (JO 1997/98 s. 159) redovisat min syn på möjligheterna att inhämta skriftliga berättelser från misstänkta. Jag uttalade där att ett sådant förfarande kan tillämpas endast om sakförhållandena är okomplicerade, och att det praktiska användningsområdet för ett sådant handlande därför torde vara begränsat.

Också när det är fråga om att inhämta uppgifter från vittnen och målsägande bör förfarandet med skriftliga berättelser användas med stor urskillning. Även här bör huvudregeln vara att sedvanliga förhör skall hållas. I likhet med polismyndigheten anser jag emellertid att det inte är möjligt att generellt uttala att förfarandet är olämpligt vid vissa typer av brott. Det måste i stället göras en särskild bedömning i varje enskilt fall. Omständigheter av betydelse vid en sådan bedömning är exempelvis brottets svårhetsgrad, utredningens omfattning, arten av de sakförhållanden och rättsfrågor som utredningen gäller samt givetvis vad vittnet eller målsäganden skall höras om. Man måste i sammanhanget vidare beakta att förmågan att uttrycka sig i skrift varierar i hög grad från en person till en annan samt att förfarandet med skriftliga berättelser gör det omöjligt för polisen att genom kompletterande frågor påtala inkonsekvenser och undanröja andra oklarheter i berättelsen i direkt samband med att den avges. Skriftliga berättelser bör därför – i likhet med vad som gäller i fråga om misstänkta – inhämtas från målsägande och vittnen endast i fråga om okomplicerade sakförhållanden. Enligt min mening är det praktiska användningsområdet för förfarandet därför även i dessa fall tämligen begränsat.

Av polismyndighetens yttrande framgår att utredningsmannen i de tre här aktuella brottsutredningarna uppgett att syftet med att begära in de skriftliga berättelserna varit att samla information som bas för en fortsatt utredning samt att avsikten varit att det senare skulle genomföras regelrätta förhör i ärendena. Jag vill med anledning härav framhålla att det av lydelsen av 8 § FUK framgår att åtgärden att inhämta en skriftlig berättelse är avsedd att ersätta ett sedvanligt förhör. Om man redan från början gör den bedömningen att det är nödvändigt att hålla ett förhör med en målsägande eller ett vittne, bör således någon skriftlig berättelse inte införas annat än i undantagsfall. Jag vill i detta sammanhang erinra om bestämmelsen i 23 kap. 4 § RB att en förundersökning skall bedrivas på sådant sätt att ingen onödigt får vidkännas kostnad eller annan olägenhet.